

ALFÖLD.

TÖMÖRKÉNY.

Fehér mellényben, fődetlen fővel, hunyorgó tekintettel, amint eltűnődve ballagott a rakparton, sokszor simogattam meg becéző pillantásommal Tömörkény Istvánt, aki most tíz esztendeje, hogy eltűnt földi alakjával a tiszai tájakról. Nagyon szerény és csöndes ember volt világeletében, aki írásain kívül alig-alig hallatott magáról. Jó polgár volt, aki dolgát elvégezte, borát megitta és megadta az Istennek, ami Istené és a császárnak, ami a császáré. (Mert a katonaság éveit is kitöltötte becsülettel az idegen földön.) Tömörkény élete a városi múzeum, a szerkesztőség robotos órái után a szegedi kis kocsmák tarka asztalánál folytatódott. De őt a kocsmába is hivatása vezette: az Onozó rácsos padján üldögélve figyelte alakjait: a különféle célszerű szegény embereket, vízenjárókat, kétkézi munkásokat, fuvarosokat, kubikusokat, barkácsolókat, zsákhordókat, cigányokat és mindenféle népeket. Ez volt az ő világa, ezek voltak az ő emberei, ezeket vitte bele jellemző és maradandó vonásokkal a magyar irodalomba. Nem program volt ez nála, nem eltökélt szándék, úgy jött magától mint ahogy a búza és a móta terem.

Tömörkény nem volt úgynevezett irodalmi ember. Talán egy író volt határozott hatással reá egész pályáján: *Brei Harte*, kaliforniai történeteivel, amelyeket a fiatal Tömörkény különös kedvvel olvasgatott és amelyek őt írásra ösztönözték. Egyébként a szépirodalmat meglehetősen hívságos dolognak tekintette. Kortársait nem igen ismerte, ha egy eleven íróval találkozott, elsősorban családi állapota érdekelte és az, hogy milyen viszonyban van a borral? Büszkén vallotta magát vidékinek és a pesti irodalmi kávéházaknak tájára se ment soha. Nagy és komoly munkás volt, minden héten szorgalmasan szállította a vásárnapi tárcát egy fővárosi napilapba, de a Szegedi Naplót is ellátta állandóan vezércikkekkel is.

Mély és meleg érdeklődése elsősorban a kis emberek felé fordult mindig, akiket töviről-hegyire ismert és kis dolgok felé, amelyeket örökkévaló dolgoknak látott. Tömörkény István szeme a legélesebb és a legáthatóbb tekintetek egyike az egész magyar irodalomban. Ez a szem mindent észrevesz, pontosan és gondosan, ami körülötte a kis magyar életben adódik. De a kéz, amely jegyzi ezeket a megfigyeléseket, tömören, nyugodtan, megfontoltan csak a valóban jellemzőt rögzíti meg. Ez a puritán realizmus a nagy oroszokéval rokon. (A mindenáron hasonlatot keresők Csehov nevével emlegették együtt.) És meleg emberi részvéte, amely a gyöngékekkel és elesettekkel tart, nemkülönben. Tömörkény az irodalmi *kleinmalerei* egyik legelső mestere. És éppen az a nagy szeretet alakjai és tárgyai iránt, teszi annyira fogékonnyá a kicsinyesnek tetsző részletekkel szemben. Ha őt olvassuk (sajnos, még mindig kevesen és keveset olvasák), értjük meg igazán Tolsztoj mondását, hogy egy kutya halála van olyan monumentális téma (persze, művész kezében), mint akár Róma égése.

Ahogy Tömörkény elbeszéli, hogy megy Valér a földbe, vagy hogy megy a hajó lefele, hogy kerül Etel a dobba és hogy hever szelet Bábocskai, hogy ijed

meg az ólomkatonától a paraszt és hogy nézik a fecskéket a novibazári bakák: ezek mind a megfigyelő és ábrázoló művészet kis remekelései.

Egy egész könyvtárat írt össze korán elmúlt élete során Tömörkény, de ha csak nyolc-tíz ilyen és ezekhez hasonló elsőrendű dolga maradt volna utána, akkor is a legkülönbek között lenne a helye a magyar szépprózai elbeszélés történetében.

Ő maga ösztönösen alkotott és nem sokat törődött a világi dicsőséggel.

Mikor egyszer Jászai Mari elismerő levelét megmutatták neki barátai, valósággal sírva fakadt. Nagyon szemérmes lélek volt, a sikert éppen úgy nem vadászta, mint az asszonyokat. Tömörkény még Mikszáthnál is kevesebbet, mondhatni semmit sem foglalkozik írásaiban a szerelemmel és amíg Mikszáth tudott pajzán és kikapós lenni némely részletek rajzában, addig Tömörkény maga az illedelmesség és tisztességtudás.

Az ő asszonyai, leányai serény munkában töltik a napot, vagy pedig ártatlan és hangtalan ádozatai a sorsuknak vagy az emberüknek.

És itt érkezünk el Tömörkény irodalmi munkásságának nem kis és nem utolsó szociális ujságához és jelentőségéhez. A népszínművek és anekdoták vasárnapi és kikészített figurái és történeti után ő volt az első, aki bátran és becsületesen, a szó goethei értelmében a teljes emberélethez mert és tudott nyúlni, aki a társadalom kerítésein kívül rekedt földműves és kézimunkás szegénységnek helyet és hangot adott művészetében, aki a nincsetlenség pusztai és külvárosi (mindenesetre vidéki és magyar) költészetét szóltatta meg, néhol bruegheli erejű és finomságú életképeiben.

Mikor 1917 április végén örökre lezárta a szegedi arcokat és tájakat figyelő szemét, a fővárosi irodalom hivatalosai és választottai egyszerre csak hirtelenül fölfigyeltek az elnémult íróra és az elismerés egész koszorúját küldötték el a még tíz év után is jeltelenül maradt szegedi sírra. Egy nagy idegen rokona, *Tolsztoj*, naplójában sorokat áldoz Tömörkénynek, akinek emberségét távolból is megérzi és Karl *Kraus* előadásaiban hódoló szavakat szentel a tiszaparti magányos darvadozónak.

Most bontogatják azt a palánki ódon környéket, amely Tömörkény életének egyhangú kerete volt. Ha majd egy újdun városrész emelkedik az alacsony romok helyén, a kultúra és haladás templomaival és palotáival, egy szentély hadd épüljön Tömörkény számára is, aki a magyar nép örökkévalóságát hirdeti, szelíden, csöndesen, komolyan és nyugodtan, mint az a föld, amely tíz éve magába ölelte őt.

Jegyzet. Tolsztoj egy új, világi breviáriumnak szánt könyvében említett Tömörkény egyik novelláját a nazarénus negyvennyolcas honvédről és idéz belőle, *Für alle Tage, ein Lebensbuch* von Leo Tolstoi. 1904. Az egyik fordító a magyar származású Eugen Heinrich *Schmitt* és írónk neve hibásan Tömörkényinek szerepel.

Karl *Kraus*s, a bécsi *Fackel* szerkesztője egy Tömörkény novellát is fölvevett előadásai programjába s a szegedi elbeszélőt a legnagyobb oroszokkal egyenlőnek tartja.

(Szeged.)

Juhász Gyula.